

”אוהבים אותך יוסי”

מסה על אפסות היחיד ועל נשגבותו – חלק שני

הרב יאיר דרייפוס

הרב יאיר דרייפוס הוא ראש ישיבת ”שיח יצחק”.

הניכור והאינדיבידואליזם המוקצן אינם גזירת גורל; בניע קל ניתן להעלותם להרעפה, לחמלה, לטוב, לשמחה. האם תיתכן קהילה שמסוגלת להרעיף עוצמות כאלה על היחיד, בידיעה שזה הסיכוי וזה הטוב המוחלט? קהילה שבה כל אחד חי בתודעה שהייעוד שלו הוא ”להוציא לאור” את האחרים, במסירות נפש?

”ראיתי את מלאך המוות עוקב אחריך”

”מוישליה-שואב-מים היה נוהג לבוא אחת בשנה אל החוזה מלובלין. ותמיד - בשבוע שלפני ראש השנה. במשך כל השנה הוא היה מצרף פרוטה לפרוטה עבור הנסיעה הזאת. אני לא צריך לספר לכם איך היו מתייחסים אז לשואבי המים. הם היו נחשבים לבני המעמד הנמוך ביותר. לא נתנו להם טיפת כבוד. אבל פעם בשנה, כשמוישליה היה מגיע לחוזה מלובלין, היה הרבי מקבל אותו בכל כך הרבה שמחה ואהבה... הוא היה ממש מחבק אותו. והשפע הזה של כבוד ואהבה שהיה מוישליה מקבל מרבו, היה נותן לו כוח להחזיק מעמד במשך שנה שלמה, לו לאשתו ולילדיו. וכך היה במשך שנים. שנה אחת ראש השנה מתקרב, ומוישליה שוב יוצא לדרך כמנהגו מדי שנה. הוא כל כך קצר רוח, כל כך משתוקק לראות שוב את פני רבו ולקבל את ברכתו הלבבית. אך כאשר הוא נכנס... פתאום הוא רואה שהחוזה מלובלין מריר... ולפני ששואב המים המסכן מספיק להתקרב, אומר לו הרבי בתקיפות: ”מוישליה לך הביתה, אני לא רוצה בך כאן”.

מוישליה: ”רבי... חסכתי כל השנה רק כדי להיות איתכם”.

אבל הרבי אומר: ”אינני יכול לעשות דבר. אם אתה באמת מחשיב אותי לרבי שלך, אתה חייב לסמוך עליי. עכשיו לך הביתה...”.

מוישליה יצא הביתה שבור לגמרי... והוא מתחיל לעשות את דרכו חזרה לכפרו. והוא בוכה כל הדרך. הוא לא מצליח להבין את פשר דברי רבו. הדחייה הזאת הייתה בשבילו סוף העולם.

מאוחר בלילה מחליט מוישליה לעצור באכסנייה אחת כדי לנוח. והנה היו שם חסידים רבים, אשר היו בדרכם ללובלין, כדי להיות עם הרבי בראש השנה. הם היו כל כך מלאים שמחה על כך, שרו ורקדו בהתלהבות עצומה. וכאשר נכנס מוישליה לאכסנייה ועמד שם עצוב כל כך, קראו החסידים לעברו: ”מוישליה, מה גורם לך להיות שבור כל כך?”.

ענה: "אני לא מבין כלום, הרבי לא רצה לקבל אותי. אמר לי לחזור הביתה".
נשתתקו כולם... לבסוף אמר אחד החסידים: "נו, כמה זמן אפשר להיות עצוב? מוישליה -
לחיים! אני מאחל לך את הטוב ביותר, שתהיה לך שנה טובה". ואז קם חסיד אחר, עלה על
כיסא וקרא בקול: "מוישליה, אל תהיה עצוב, אני מבטיח לך שהשנה הזאת תהיה הגדולה
והמוצלחת ביותר בחיך. לחיים!". עד שכולם קראו במקלה: "מוישליה, לחיים!". כל כך
חזק, שהעצבות העמוקה שהיה מוישליה שרוי בה ממש התנדפה. ואז חזרו החסידים
לרקוד, משכו את מוישליה לתוך המעגל. ולבסוף מוישליה רקד יותר מכולם... לחיים,
לחיים.

הגיע זמנם של החסידים לנסוע ללובלין, ושל מוישליה להמשיך בדרכו חזרה הביתה.
החסידים עלו על העגלות, ואז, כאשר ראו את מוישליה עומד שם בצד, קרא אחד מהם
לעברו: "מוישליה, אל תהיה טיפש, אתה לא צריך לשמוע לרבי!". מוישליה היסס, אבל
החסידים העלוהו לעגלה.

הגיעו ללובלין, ומנהגו של החוזה היה שהוא היה יוצא בעצמו לקבל את פני החסידים.
מוישליה ירד מהעגלה עם כל החסידים, ופתאום, כשראה את הרבי עומד ומביט בו, נתקף
בהלה.. אבל הרבי מיד קרא לו, חיבקו ונישקו. ואז אמר לו: "מוישליה, אני כל כך שמח
שחזרת, חיכיתי לך". אז אמר מוישליה: "רבי, עכשיו אני כבר ממש לא מבין שום דבר...".
ענה החוזה: "אתמול, כאשר נכנסת לחדרי, ראיתי את מלאך המוות עוקב אחריך... ידעתי
שלא נותר לך זמן רב. לכן שלחתי אותך הביתה, כדי שתיפרד מאשתך ומילדיך. אבל כאשר
פגשת את החסידים שלי והחלו לברך אותך ב"לחיים", כל ברכה שבירכו אותך הדפה את
מלאך המוות יותר רחוק, עד שהוא נעלם לגמרי...". ואז אמר לו החוזה: "מוישליה, עם
חברים כמו שיש לך אתה יכול להיות לנצח... לחיים!"¹

הסיפור מכוון. נפלא. מן הראוי היה לפרק אותו, להתבונן בפרטיו, במבנה שלו, בתהליכיות, בשרשור
של האירועים. אבל צריך ללמוד אותו כמו שלומדים סודות עמוקים - בהקשבה עמוקה ממקום של
אמפתיה וכנות. התמסרות והקשבה לצלילים הסמויים של הסיפור עשויה לחלץ אותנו מהמקום
המקובע, ה"שורד", ולהזכיר לנו שאלוהים שוכן בנו; שהניכור והאינדיבידואליזם המוקצן אינם
גזירת גורל; שבניע קל אפשר להעלות אותם להרעפה, לחמלה, לטוב, לשמחה, ללב טוב. אסתפק
באמירות קצרות שממצות בעיניי את העיקר.

הסיפור סונט באירוניה בניסיון של החסיד להיחלץ מהתקיעות שלו על ידי היצמדות לרביה. החסיד
תלה את כל סיכויי הצלחתו וחיותו בנסיעה לצדיק בראש השנה. זהו תיאור מטפורי של כל אחד
מאיתנו, שננעץ בנקודת התייחסות מחוץ למעגל השגרתי של קיומו, שבלעדיה אין לו טעם: זיכרון
של יום כיפור בישיבה שבה למד, ניגון שמעורר בו משהו, אחיזה אובססיבית במעמדו במקום
עבודתו, תפקידו ומעמדו בבית הכנסת כגבאי, או כיו"ב. שם חבוי הסיכוי שלו. אבל יגיע יום אחד
שבו נאבד בעל כורחנו את מקומנו. לא יהיה לנו במה להיאחז. ומה אז? ניפול לייאוש? לחוסר הטעם?
הפוזיציה המתוארת היא סם המוות. לעולם היא תסתיים באובדן, בייאוש, בהתפרקות. כל מבנה
עמיד להתפרק. המאמץ העצום להיאחז במשהו בכל מחיר הוא הטרגיות של האדם שנוהג בעיוורון,
בקהיון חושים. זו מסקנתו הבלתי נמנעת של האדם המודרני, המחופר באגו שלו, חווה את הפחדים

¹ ר' שלמה קרליבך, לב השמים לימים נוראים, עמ' 133.

והפוביות שלו, מלא תסכול ורגשות אשמה, חסר ביטחון בחיים, בעצמו, בעצם היותו, אין לו אמון ולא אמונה לא בעצמו ולא באלוהים. לא נותר לו אלא להיאחז בפיקציה, בנסיעה לרביה - כפשוטו וכמטפורה.

כאן נחשפת גדולתו של הרביה, שמגלה לחסיד כי הוא, הצדיק, אינו סוד החיים של החסיד. הסיכוי של החסיד טמון בהתוודעות לצדיק שחבוי בו עצמו. בהתכללות בחברת החסידים, בהתרחשות של גילוי פני אדם. שינוי כיוון התנועה [הפיזית והפנימית] של מויש'לה מתרחש בהרעפה מצד החסידים כלפיו: "מויש'לה, לחיים!".

השתתפתי פעם כצופה בטקס שקיימו נגמלים מסמים. כל אחד קם וסיפר לכולם כמה זמן הוא "נקי". קם אחד יוסי וסיפר על עצמו, וכולם שאגו: "אוהבים אותך, יוסי!". ועוד פעם, ועוד פעם: "אוהבים אותך, יוסי!". מי שחוה הרעפה עוצמתית מצדה של סביבה חומלת, מפרגנת, יודע היטב את השפעתה. רק כך נחשפת אפסותו של היחיד שחי לבד, מחופר בעצמו. אי אפשר שלא יימס הלב נוכח גודש של אמפתיה שיכולים הרבים להאציל על היחיד. וכל אחד בתורו הוא המעניק והמקבל, וביחד עשויה להיווצר חברה של אנושיות, של חמלה ורחמים.

*

מה זה אומר לנו? האם תיתכן קהילה שמסוגלת להרעיף עוצמות כאלה על היחיד, בידיעה שזה הסיכוי וזה הטוב המוחלט, ושמעשים כאלה שורה בהם הברכה והם מקרבים את הגאולה; קהילה שבה כל אחד חי בתודעה שהיעוד שלו הוא "להוציא לאור" את האחרים, במסירות נפש; שלא ייתכן שיהיה בה אדם שהוא "אוויר" ואיש אינו יודע עליו מאומה; ומאידך, קהילה שבה אין פולשים לתחומו של שום אדם פלישה אסורה ומניחים לכל אחד לחיות את חייו במידה של פרטיות, ואין מערבים את רשות הרבים עם רשות היחיד; קהילה שבה לצד כיבוד הפרטיות חבריה יודעים, בקודים סמויים אך ברורים, להאציל תחושה של קירבה, אמפתיה, ובעיקר עניין עמוק ואמיתי בעולמו של השני, גם בלי שיש לכך ביטוי גלוי; שכל אחד בה יודע שהשני מחויב לו בכל לבו, לא כמחווה של רצון טוב, אלא בהכרה מוחלטת שיש בכל אחד מה שאין בחברו, והסיכוי שלו הוא בצמצום האגו ובהתמסרות להוציא את השני לאור - האם תיתכן קהילה כזו?

ברצוני לטעון ששינוי במבנה החברתי באופן שתהיה ליחיד שייכות לקהילה, לא ישנה מהותית את תחושת הזרות שלו, את חוסר ביטחונו, כל עוד מדובר בחברה שאינה נותנת בו אמון עמוק, כסובייקט, כ"יחידה". בעולם המודרני, על רקע התעצמות האינדיבידואליזם, הרגישות לחירות הפרט, יצר ההישרדות של היחיד נוכח הדורסנות של ה"מערכת" וסיבות נוספות - איבדנו את העניין ואת האמון באנושיות שנוצרת ומתחוללת דווקא במרווחים שבין רשות היחיד לרשות הכלל. אינני מקל ראש בתרומת המבנה הקהילתי לסייע לאדם או למשפחה במצוקה, לנסוך באדם ביטחון בסיסי בכך שהוא אינו לבד ובעת צרה יש שידאגו לו, יעזרו לו בדרכים שונות, וכיו"ב; אבל כל זה אינו מענה למצוקה העמוקה של הלבדיות. הכמיהה של האדם להיחלץ מלבדיותו תיענה רק בהתמרה, מטמורפוזה, שינוי תודעתי עמוק של שדה השיח האנושי. דרושה פניית נפש אחרת, גבוהה, שתאפשר לנו להשיב את החיות והאינטימיות לחיינו. מוצא התיקון הנו באנושיות הגרעינית שבין איש לאשתו; ב"נסירה" שתאיר האריז"ל, שמשמעה מעבר היחסים בין איש ואישה מיחסים של תלות אינפנטילית, "אחור באחור", נעדרי מודעות - ליחסים מוארים, מונהרים, חופשיים, "פנים לפנים". כך נזרעים זרעים של תיקון ליחסים בין היחיד לסביבתו האנושית.

בדברים שלהלן ברצוני לתאר קווי דיוקן התחלתיים לחברה אוטופית, שאיננה מנכסת לעצמה את היחיד, ואיננה רואה אותו כ"סטטיסט משתלב", נעדר זהות חירותית אישית, אלא מזהה בו

ובבדידותו לא רק את היותו חופשי, חירותי, יחיד לעצמו ולא להוים, אלא את הסיכוי שלו להאציל מחירותו ומ"מוארותו" על הכלל, ובכך לקדם את היציאה מתודעה קהה, כפופה לנורמטיביות כוחנית, סטיכית-עיוורת.

שינוי ממשי בשדה זה מתחיל בזוגיות. זרעי הגאולה טמונים בשיחה קלה שבין איש לאשתו. ביכולת להשיל את קליפות הרווקות, הלבדיות, וללכת אל הלא-נודע, אל שטחי הדמדומים שבדמות, ומשם כיסופי הייחוד והזיווג הממשיים². הנישואים הממשיים והפוריים מתחילים במקום שבני הזוג מצליחים להפתיע את עצמם. נותנים צ'אנס אמיתי לעודפות, לתשוקה, לקסם, למסתורין, לאינסופיות, לשכינה שביניהם. חוויית גילוי האחרות של השני עשויה להתרחש כמעט תמיד בזמני דמדומים של הקיום, בעומק השבר, כשאין כבר מה להפסיד, כשהדרך היא ללא מוצא.

² "אני נותן לך במתנה ברגעים אלה את שירי של יהודה עמיחי: 'המקום שבו אנו צודקים', על ספקות ואהבות:

'מן המקום שבו אנו צודקים/ לא יצמחו לעולם/ פרחים באביב

המקום שבו אנו צודקים/ הוא רמוס וקשה כמו חצר

אבל ספקות ואהבות עושים/ את העולם לתחוח/ כמו החפרפרת, כמו חריש

ולחישה תישמע במקום/ דשבו היה הבית/ אשר נחרב'

תחת החופה נפגשים שני אנשים צודקים, בוטחים בעצמם ובדרכם, סגורים כל אחד בהווייתו, ושואלים את עצמם, כמו צעירים רבים היום, בעצם, בשביל מה לשנות? מה בכלל יכול להשתנות? אפשר לקום מחר בבוקר ולהתחיל מבראשית? וברוח ר"ח אלול נשאל את עצמנו: האם ניתן בכלל לחזור בתשובה ולהשתנות באמת? לפרוץ לאופקים חוכמתיים ורגשיים וקיומיים שכלל לא ידענו על קיומם? או אולי נגזר עלינו רק למחזר את עצמנו כל ימי חיננו? המענה נעוץ ביכולת הלא-פשוטה המכונה בשפת חב"ד 'דילוג וקפיצה'. המעבר מרווקות לנישואים אינו ליניארי. וכידוע, האירועים הממשיים בחיי אדם מתרחשים במעברים, באותם אזורי דמדומים ואי-בהירות. שם ורק שם, ברגעים שבהם מאבדים קצת שליטה, ולא מתחפרים במוכר, שם זה עשוי לקרות. 'איש ואישה זכו - שכינה ביניהם'" [מתוך דרשת חתונה בנישואי בני. הודפס ב"רעים האהובים", הוצאת ישיבת שיח יצחק, עמ' 53].